

przedstawił *Nauczanie w Mstowie w czasach staropolskich i pod zaborami*. Szkoła w Mstowie działała dość prężnie, o czym świadczyć może liczba około trzydziestu jej absolwentów studiujących następnie w Akademii Krakowskiej. Mgr Danuta Piekarska, dyrektor zespołu szkół w Mstowie, w referacie pt. *Z najnowszych dziejów oświaty w Mstowie* przedstawiła dzieje oświaty od okresu międzywojennego do czasów współczesnych. Mówiąc o historii najnowszej zaprezentowała przede wszystkim osiągnięcia szkoły, udział uczniów w różnych projektach, konkursach i otrzymane nagrody. Podkreśliła dobrą współpracę z władzami gminy, w gestii której jest finansowanie szkoły.

Po wysłuchaniu wszystkich wystąpień odbyła się dyskusja, podczas której pojawiły się inicjatywy mieszkańców, zarówno naukowe, jak i społeczne. Proponowano napisanie monografii Mstowa, a także wytyczenie szlaku kanoników regularnych, który stałby się kolejną atrakcją turystyczną regionu. Podsumowania i zamknięcia konferencji dokonał ks. prof. dr hab. Waldemar Graczyk. Podziękowania prelegentom, uczestnikom konferencji, władzom samorządowym, szkolnym oraz zakonnym złożył ks. prof. dr hab. Kazimierz Łatak.

Zwieńczeniem jubileuszu obchodów 800-lecia zjazdu biskupów w Mstowie była uroczysta msza św. pontyfikalna odprawiona w niedzielę 3 czerwca 2012 r. w kościele w Mstowie, pod przewodnictwem arcybiskupa częstochowskiego seniora Stanisława Nowaka.

Renata Gieszczyńska

Instytut Pamięci Narodowej

Delegatura w Olsztynie

WYSTAWA INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ „WIĘZIENNE LATA PRYMASA STEFANA WYSZYŃSKIEGO 1953–1956”

5 października 2012 r. w Warmińsko-Mazurskim Urzędzie Wojewódzkim w Olsztynie odbyło się otwarcie wystawy „Więzienne lata Prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953-1956”. Organizatorami tej uroczystości były Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Olsztynie oraz Stowarzyszenie Historyczne im. Gen. Stefana Roweckiego „Grota” w Olsztynie. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele władz, duchowni, kombataneci oraz nauczyciele i młodzież szkolna.

Jego Ekscelencja arcybiskup senior dr Edmund Piszcz omówił walkę władz komunistycznych z Kościołem katolickim, a w szczególności represje, jakim poddawano kapłanów oraz zdecydowany protest prymasa Stefana Wyszyńskiego wobec tych działań. Następnie zabrał głos ks. Krzysztof Ziaja,

proboszcz parafii pw. NMP Matki Pokoju w Stoczku Klasztornym, który opowiedział o kultywowaniu pamięci prymasa Wyszyńskiego w ramach corocznie organizowanych Dni Pamięci. Ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko, dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM w Olsztynie, przedstawił działania organów bezpieczeństwa PRL wobec Stefana Wyszyńskiego, okoliczności zatrzymania oraz przebieg uwięzienia prymasa. Uzupełnieniem wcześniejszych wystąpień było odczytanie przez Irenę Telesz-Burczyk, aktorkę Teatru im. Stefana Jaracza w Olsztynie fragmentów *Zapisków więziennych* Stefana Wyszyńskiego. Na zakończenie głos zabrała autorka wystawy Renata Gieszczyńska, która przedstawiła okoliczności powstania wystawy, jej koncepcję oraz scharakteryzowała zamieszczone materiały.

Wystawa „Więzienne lata Prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956” została przygotowana w Delegaturze IPN w Olsztynie we współpracy z Biurem Edukacji Publicznej oraz oddziałowymi BEP we Wrocławiu, Rzeszowie i delegaturami w Bydgoszczy i Opolu. Pracownicy wymienionych struktur instytutu poszukiwali dokumentów, fotografii z kolejnych miejsc uwięzienia prymasa, począwszy od zatrzymania w pałacu przy ul. Miodowej w Warszawie, poprzez Rywałd, Stoczek Klasztorny, Prudnik i Komańczę. Niestety, działania organów bezpieczeństwa, które za wszelką cenę starały się ukryć obecność zatrzymanego kapłana w kolejnych miejscach uwięzienia, spowodowały, że zachowała się minimalna ilość zdjęć prymasa Wyszyńskiego z tego okresu. Dzięki współpracy z Instytutem Prymasowskim Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie, Zgromadzeniem Księży Marianów w Stoczku Klasztornym, Prowincją św. Jadwigi Zakonu Braci Mniejszych Sanktuarium pw. św. Józefa w Prudniku na wystawie zaprezentowano ciekawe zdjęcia i dokumenty.

Wystawę rozpoczynają panele poświęcone okolicznościom zatrzymania Stefana Wyszyńskiego. Na wystawie zaprezentowano fotokopię oryginalnej uchwały Prezydium Rządu PRL z 24 września 1953 r., na mocy której zakazano sprawowania prymasowi wykonywania funkcji kościelnych oraz zobowiązano organa bezpieczeństwa do wywiezienia go z Warszawy i osadzenia w klasztorze. Przebieg zatrzymania oglądający mogli poznać z zamieszczonego na wystawie sprawozdania funkcjonariusza Urzędu Bezpieczeństwa. Starania władz komunistycznych, aby ukryć fakt zatrzymania prymasa nie odniosły skutku i w wielu krajach Europy Zachodniej protestowano przeciw temu bezprawiu. Na wystawie zaprezentowano plakat, który był rozpoznawalny we Francji i Belgii.

Prymas Stefan Wyszyński został przewieziony do klasztoru Braci Mniejszych Kapucynów w Rywałdzie Królewskim, w którym przebywał samotnie, pozbawiony udziału we mszy św., otoczony i obserwowany przez liczną grupę funkcjonariuszy UB. Na wystawie zaprezentowano fotografie, pokazujące obecny wygląd celi klasztornej oraz ukazane w dużym powiększeniu zachowane fragmenty narysowanej na ścianie przez prymasa stacji Męki Pańskiej. Fotografiom towarzyszą fragmenty *Zapisków więziennych*, w których prymas opisywał nie tylko swoje spostrzeżenia dotyczące miejsca uwięzienia, strażni-

ków i funkcjonariuszy, ale przede wszystkim swój stan ducha, troskę o kapłanów i wiernych, a także o swoją rodzinę, a w szczególności ojca.

Po krótkim pobycie w klasztorze w Rywałdzie Królewskim, 12 października 1953 r. przewieziono prymasa do klasztoru w Stoczku Warmińskim (obecnie Klasztornym). Ten niewątpliwie najtrudniejszy pod względem warunków okres uwięzienia, w znacznym stopniu przyczynił się do pogorszenia stanu zdrowia Stefana Wyszyńskiego. Na wystawie zaprezentowano fotografie klasztoru, pokoiów zajmowanych przez prymasa oraz przedzielonego mu kapłana i siostry zakonnej. Zdjęcia ukazują nie tylko zniszczone, choć pobieżnie i niedbale odnowione części budynku klasztornego, ale również wszystko to, co miało służyć izolacji więźniów od świata zewnętrznego: drzewa okrężone drutem kolczastym, wysokie płoty czy też aparaturę podsłuchową umieszczoną we framudze drzwi. Szczególnym dokumentem zaprezentowanym na wystawie jest fotokopia rękopisu Aktu osobistego oddania się Stefana Wyszyńskiego Matce Najświętszej z 8 grudnia 1953 r. Wszystkim zdjęciom i dokumentom towarzyszą fragmenty *Zapisków więziennych*, które dowodzą niezachwianej wiary, pokory, ogromnej samodyscypliny i przekonania o konieczności zachowania niezłomnej postawy.

6 października 1954 r. prymas Stefan Wyszyński został przewieziony do klasztoru franciszkanów w Prudniku Śląskim. To kolejne miejsce uwięzienia znajdowało się również na uboczu i podobnie jak w poprzednich miejscach uwięzienia podlegał on stałemu nadzorowi i inwigilacji. Jednakże pomimo trudnych warunków, stale pracował nad ważnymi tekstami dla Kościoła katolickiego w Polsce. Na wystawie zaprezentowano zdjęcia klasztoru, pokoju prymasa a także jego listy do ojca z okresu uwięzienia w Prudniku Śląskim.

Ostatnim miejscem uwięzienia prymasa Stefana Wyszyńskiego był klasztor Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu w Komańczy, do którego przywieziono go 29 października 1955 r. Jednakże warunki w tym klasztorze były zdecydowanie inne niż poprzednio. Przede wszystkim nie był pilnowany bezpośrednio przez funkcjonariuszy i strażników i pomimo licznych trudności czasem odwiedzała go rodzina oraz niektórzy przyjaciele, a – co ważne – miał dostęp do prasy. Ta część wystawy poświęcona pobytowi prymasa Wyszyńskiego w Komańczy jest obficie ilustrowana fotografiami. Zawiera także „Śluby Jasnogórskie Narodu”, które zostały odczytane na Jasnej Górze 26 sierpnia 1956 r., jednakże ich autor był nadal pozbawiony wolności aż do 28 października 1956 r.

Wystawę kończą panele, dokumentujące powrót prymasa Stefana Wyszyńskiego do Warszawy oraz jego dziękczynną wizytę na Jasnej Górze.

Integralną częścią wystawy jest też ścianka z zaznaczonymi na mapie Polski wszystkimi miejscami uwięzienia prymasa wraz z dokładnymi wskazówkami, umożliwiającymi dotarcie do nich. Miejsca te warte są bowiem odwiedzenia nie tylko ze względu na pielęgnowanie pamięci o prymasie Stefanie Wyszyńskim, lecz są też ważnymi sanktuariami maryjnymi.

W pierwotnych zamierzeniach wraz z wystawą miała być prezentowana publikacja ks. prof. Piotra Niteckiego, poświęcona więziennym losom prymasa Wyszyńskiego, jednakże autor gotowej już i zrecenzowanej pracy zginął tragicznie 15 grudnia 2011 r.

Witold Gieszczyński

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

PROMOCJA KSIĄŻKI JANA SOB CZAKA
ZMIERZCH ERY GORBACZOWA I TRIUMF JELCYNĄ.
MÓJ ZNIKAJĄCY ŚWIAT. DZIENNIK MOSKIEWSKI
Z LAT 1990–1992

We wtorek 13 listopada 2012 r. w Sali Kopernikańskiej olsztyńskiego zamku odbyła się promocja książki Jana Sobczaka pt. *Zmierzch ery Gorbaczowa i triumf Jelcyna. Mój znikający świat. Dziennik moskiewski z lat 1990–1992*, wydanej w 2012 r. przez Oficynę Wydawniczą ASPRA-JR. Książka liczy 845 stron oraz zaopatrzona jest we wkładkę z ilustracjami. Jako recenzenci *Dziennika* w spotkaniu wzięli udział: prof. dr hab. Artur Kijas (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) oraz dr hab. Witold Gieszczyński (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), którzy w swoich wystąpieniach skoncentrowali się głównie na omówieniu ważniejszych fragmentów *Dziennika*. Ponadto wśród gości znaleźli się m. in. dziekan Wydziału Humanistycznego dr hab. Andrzej Szmyt, prof. UWM, dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko oraz grono miłośników historii Rosji, których powitał dyrektor Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie Janusz Cygański.

Prof. dr hab. Jan Sobczak jest historykiem, autorem około 600 publikacji naukowych i popularnonaukowych, a także publikacji prasowych popularyzujących dzieje Rosji¹. W okresie PRL przez wiele lat był pracownikiem Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR, gdzie m.in. pełnił funkcję

¹ Zob. Wykaz publikacji naukowych i naukowo-popularnych Jana Sobczaka za lata 1960–2002, oprac. K.J. Fortuna, [w:] *Dawna a nowa Rosja (z doświadczeń transformacji ustrojowej). Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Sobczakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, praca zbiorowa pod red. R. Jurkowskiego i N. Kasparka, Warszawa 2002, s. 26–50; *Bibliografia publikacji Autora za lata 2002–2007*, [w:] J. Sobczak, *Rosyjskie ścieżki Klío. Wybór szkiców i esejów historycznych oraz fragmentów Dziennika Autora wydany z okazji Jego 55. rocznicy urodzin*, Pułtusk–Warszawa 2007, s. 391–395.